

Olea Juliusdotter Elset

Asta Skirbekk

Asta Skirbekk vant konkurransen i 2018 i klassen for videregående. Om bidraget sier juryen: "Skirbekks mål er å undersøke hvordan livet til en kvinne på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet, kunne fortone seg, spesielt med tanke på hvilke rettigheter og muligheter hun hadde. Olea vokste opp og bodde lenge på gården Elset. Der var det arbeid med stell av mennesker og dyr. Først som 27-åring flytter hun ut, tar seg tjeneste og gifter seg. Fra da av tar livet en vending – fra selvpålagt oppofrelse til blomstring! Ikke bare fikk hun 8 barn – i tillegg hadde ektemannen hadde 5 fra før – hun tok også aktiv del i samfunnslivet.

Hennes store samfunnsengasjement viste seg gjennom undertegnelse av kvinneoppøpet for selvstendighet i 1905 og arbeid for kvinnepolitiske så vel som avholdssaken.

Prisvinneren klarer å koble den personlige historien sammen med den store, og sentrale deler av norsk historie i perioden blir personifisert gjennom Olea. Et svært riktig og variert kildemateriale brukes aktivt til å underbygge argumenter og refleksjoner. Prisvinneren er systematisk, metodisk og ikke minst bevisst på hvordan hun har forholdt seg til kildene. Skirbekk har også en undrende og spørrende tilnærming. Enkelte ganger blir hennes egne forestillinger satt på prøve, men gjennom nærmere undersøkelser finner hun nye svar og får dermed et endret syn. Det er grundig og modent."

Forord

Fra min tippoldemor Olea ble født i 1867 til jeg selv ble født i 1999 har det skjedd mange store endringer i Norge, kanskje spesielt med tanke på kvinners rettigheter. Dette har ført til at jeg, som kvinne, står veldig mye friere til å leve livet mitt etter eget ønske enn det Olea trolig gjorde da hun var på min alder. Hvordan var det å vokse opp og leve som kvinne i Norge på siste del av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet? Det er dette jeg ønsker å utforske nøyere i denne oppgaven ved å ta for meg livet til min tippoldemor Olea Juliusdotter Elset (gift Skirbekk) fra hun ble født i 1867 til fikk stemme ved stortingsvalg for første gang i 1915.

Olea døde da min farfar, Gunnar Skirbekk, var 17 år gammel, hvilket betyr at jeg har hatt mulighet til å snakke med en person som kjente Olea. Dette har vært til hjelp, selv om ingen av dem som kjente Olea i perioden jeg fokuserer på er i live i dag. Gunnar, heretter konsekvent omtalt som farfar, har bidratt med informasjon og historier om Olea. Det har også hans kusine Liv Eli Brynhildsvoll, som er et av Oleas andre barnebarn, bidratt med. Jeg møtte Liv Eli for en lengre prat om Olea, og fikk på den måten vite mer enn jeg ville gjort ved bare å prate med farfar.

Jeg har også brukt andre kilder, der «Elset i Våler – ei slektsbok» av Håvard Skirbekk og Store norske leksikon er å regne som de viktigste. Store norske leksikon er et seriøst oppslagsverk, med artikler skrevet av fagpersoner. Dette er derfor å regne som en troverdig kilde. «Elset i Våler – ei slektsbok» er skrevet av Håvard Skirbekk, Oleas sønn, som var lærer, lokal- og kulturhistoriker og bestyrer på Glomdalsmuseet. Han er derfor en troverdig kilde når det kommer til Elsets slektshistorie, som går innenfor hans kompetanse som historiker.

Før var man ikke like rigide på staving av navn som vi er i dag. Jeg har derfor kommet over mange ulike varianter av slekts- og gårdsnavnene Elset og Skirbekk, men har valgt å konsekvent bruke denne stavemåten for å gjøre oppgaven mer oversiktlig.

Oppvekst på Elset gård

Min tippoldemor Olea Juliusdotter Elset ble født på Øvre Elset gård i Våler kommune i Solør i Hedmark den 16. mars 1867. Oleas far, Julius, hadde overtatt halve gården da han giftet seg med min tippoldemor Olliana i 1862. Olea var deres tredje barn i det som skulle bli en søskenflokk på åtte: Dorteia (f. 1863), Iver (f. 1865), Olea (f. 1867), Emma (f. 1869), Marie (f. 1871), Johan Oluf (f. 1874), Anna (f. 1879) og Olga (f. 1881). Julius overtar resten av gården ved sin fars død i 1874. (1)

På gården var det mer enn nok å henge fingrene i, både for store og små. Farfar forteller at Elset var en relativt velstående gård, og av beskrivelser i «Elset i Våler – ei slektsbok» kommer det fram at de hadde store jordbruks- og skogsarealer. Av farfar får jeg vite at de drev med både jordbruk og skogbruk, med tilhørende tømmerfløting langs Glomma. I folketellingen fra 1875 (2) kommer omfanget av gården fram. For det første står det oppført to tjenestepiker og en tjenestegutt på gården, hvilket styrker farfars påstand om at gården var relativt velstående. Mest interessant er det likevel å studere post 2 og 3, der det står oppført hvilke dyr de holdt på gården og hvilke vekster som ble sådd ut i 1875; de holdt 19 storfe, 3 hester, 3 griser og 3 sauer, og sådde blant annet ut 12 tønner poteter og 10 tønner havre.

Disse tallene ga meg en mer konkret forståelse av hvor omfattende arbeidet på gården må ha vært. Folketellingen er datert 31. desember 1875, altså var Olea nesten ni år gammel. Da er det rimelig å anta, også ut fra gårdens omfang, at hun måtte hjelpe mye til.

Min oldefar Håvard, en av Oleas sønner, skrev en sang om Oleas liv i forbindelse med hennes 80-årsdag i 1947. Et par av versene i denne sangen gir en bedre forståelse av Oleas oppvekst på Elset:

«Frå barnsbein av du læra fekk at arbeid adlar mann; og rådlaus det blir aldri den som både vil og kan

Så stelte du med sysken små, og fylgde føtt for føtt; di mor i gardens styr og stell og vart til kvelds så trøtt.

I fjøset fekk du vera med og stelle ku og sau; og inne skul' du hjelpe til med gryte, butt og trau;

Du lærde alt om rokk og vev, om skei og hovelfjøl; og gløgg du merka alle knep og vart ein meister sjølv.» (3)

Denne kilden er jo en sang laget i forbindelse med et jubileum, og kan derfor ikke automatisk aksepteres som en troverdig kilde. Hensikten med sangen er å hedre Olea, og den er ment som selskapsunderholdning. Historien har derfor blitt noe rose malt i sangen, og det var sannsynligvis viktigere for sangens del at enderimene var på plass enn at alle fakta var helt riktige og nyanserte. Disse versene kan likevel bidra til å skape en bedre forståelse av Oleas oppvekst, dersom vi ikke tar ordvalgene for alvorlig. Innholdets troverdighet styrkes også av at Olea tross alt hørte sangen, og trolig ville reagert dersom innholdet var helt på jordet, og av det faktum at Håvard var Oleas sønn og antagelig har vokst opp med historier fra Oleas barndom. Denne

kilden er likevel svært subjektiv i det at den trolig er sterkt farget av personlig syn på hendelsene beskrevet. Av disse to versene kommer det fram at Olea måtte hjelpe mye til på gården, både med pass av yngre søsken, matlaging, håndverk og dyrestell. Særlig strofen «(...) fylgde føtt for føtt; di mor i gardens styr og stell (...)» fanget oppmerksomheten min. Dette tyder på at moren lærte Olea om de ulike arbeidsoppgavene på gården, hvilket signaliserer at oppgavene på gården trolig var kjønnsdelt. Kjønnsdelte arbeidsoppgaver i hjemmet og samfunnet kan ha vært en måte å sikre at det alltid er noen som behersker arbeidsoppgavene. Det kan ha gjort det å gifte seg og overta en gård enklere, da kvinnen og mannen trolig behersker henholdsvis «kvinneoppgavene» og «manneoppgavene». Dette kan kanskje framstå fornuftig, men det er mange problemer knyttet til en slik arbeidsfordeling. For det første får ikke alle muligheten til å utnytte sitt fulle potensial, da de begrenses av kjønnsroller. I tillegg bidrar kjønnsdelte arbeidsoppgaver til å bygge opp om illusjonen om at kvinner og menn er to vidt forskjellige skapninger. Olea har altså vokst opp i et samfunn der kjønn har avgjort hva hun kan og ikke kan gjøre.

Digitaliseringen av kirkebøker fra hele Norge har gjort det mulig å få tak i mye informasjon det ellers ville vært vanskelig for meg å oppdrive. En kirkebok er uvurderlige kilder, da den inneholder datoer for de fleste viktige hendelsene i livene til menneskene som bodde i sognet. Derfor er det bra at så mange av Norges kirkebøker har blitt tatt godt vare på. I Ministerialboken, den kirkeboken som ble ført av Sognepresten, for Våler Prestegjeld i perioden 1879-1911 finner vi Olea i listen over konfirmantene 1. oktober 1882. (4) Olea konfirmerte seg altså i en alder av 15 år. Alle konfirmantene har fått sin egen linje i kirkeboken, der det står ført opp aktuelle opplysninger om dem. Her bekreftes det at Olea ble født, og fortsatt bor, på Elset gård i Våler, samt at hun ble døpt 22. april 1867. Vi får også bekreftet fødselsdatoen. Olea blir her omtalt som Olea Juliusdotter, og ikke Olea Elset. Dette skyldes antagelig at «Juliusdotter» fortalte mye mer om hvem Olea var og hennes plass i samfunnet, enn gårdsnavnet Elset.

Etter konfirmasjonen og før et eventuelt giftermål var det ganske vanlig at kvinner fra arbeiderklassen jobbet som husholdersker og tjenestepiker. Jeg antok derfor at Olea dro hjemmefra for å jobbe som hushjelp etter konfirmasjonen, men etter å ha sett på informasjon fra en del ulike kilder kom jeg fram til en noe overraskende konklusjon: Olea ble værende på Elset. Det som satte meg på dette sporet var følgende strofe fra sangen min oldefar laget til Oleas 80-årsdag: «Foreldre sette likt på deg, du gjorde allting vel; Du greide uten vaksen hjelp det heile seterstell». Olea har altså hatt ansvar for seterstykket, hvilket tyder på at hun ikke dro av sted som hushjelp etter konfirmasjonen. Denne hypotesen fikk jeg også bekreftet av farfar og Liv Eli.

Hvorfor ble Olea værende på Elset? Her har det nok hovedsakelig vært familiære forhold som har påvirket beslutningen. Sommeren 1884 druknet nemlig Oleas lillebror Johan Oluf i Glomma, bare 10 år gammel. (5) Olea var på daværende tidspunkt 17 år, et år yngre enn det jeg er nå. Jeg kan ikke forestille meg hvor belastende det må ha vært for Olea å miste lillebroren sin. Dødsfallet blir på mange måter også verre av at Johan Oluf dør ved et ulykkestilfelle, og ikke ved sykdom. Det er ikke utenkelig at en eller flere på Elset, f.eks. Olea som vi vet ofte var ansvarlig for å passe småsøskenene, ble sittende igjen med skyldfølelse etter drukningsulykken, hvilket må ha vært en enorm psykisk belastning for alle involverte. Tre år senere, i 1887, utvandret Oleas storesøster Dorteas til Amerika. (6) Olea blir med det eldste jente på gården, 20 år gammel.

I «Elset i Våler – ei slektsbok» står det at Oleas storebror, odelsgutten Iver, «gikk smedlære i Kristiania». (7) Når han var i Kristiania er ikke spesifisert her, men for at det skal stemme overens med andre opplysninger må det trolig ha vært en gang på 1880-tallet. Med Dorteas i Amerika og

Iver i Kristiania var Olea eldste «barn» på gården, og det er naturlig å tenke at hun da følte et ansvar for å bli værende på Elset og hjelpe til. Bedre ble det nok heller ikke av at Oleas far Julius slet med et blødende magesår i en lengre periode på 1880-tallet (8), hvilket gjorde at mer av gårdsarbeidet falt over på de andre. Elset hadde derfor trolig et stort behov for Oleas hjelp i denne krevende perioden. Sommeren 1889, da Olea var 22 år gammel, døde lillesøsteren Marie av «mavebetændelse med hjertelammelse». (9) Hun ble bare 17 år gammel. 1880-årene var altså tøffe for familien Elset; med mye sykdom, to dødsfall og en utvandring til Amerika. De åtte søsknene på Elset var nå blitt fem, og Olea følte seg antagelig bundet til familien og gården. Om dette har grunnlag i ulike forventninger til barn basert på kjønn, eller kun handler om forventninger til Olea isolert fra et kjønnsperspektiv er vanskelig å gi et definitivt svar på.

Olea flytter fra Elset

Iver, Oleas storebror, overtok Elset gård i 1893 og giftet seg med Serine Enersdotter Braskerud samme år. (10) Tross i at Dorthea var eldst, var det Iver som arvet gården siden han var eldste gutt og derfor hadde odelsrett. Først i 1974 ble odelsloven endret slik at begge kjønn er likestilte i odelsrekkefølgen. (11) Selv om jeg vet at menn lenge var prioritert i odelsrekkefølgen, ble jeg veldig skuffet over at loven faktisk var så diskriminerende. At kjønnsorganet ditt skal kunne avgjøre hvilke rettigheter du har, selv når det kommer til å arve gården du vokste opp på, er for meg absurd.

Kanskje følte Olea det på samme måte. Mot slutten av selvsamme år som Iver overtok gården, bodde det tre generasjoner Elset der, med fjerde generasjon underveis (Serine ventet barn). Olea, som nærmet seg 27, må antagelig ha innsett at de ikke lenger hadde et så stort behov for henne på Elset. Kanskje følte det også rart at Serine nå var fruen på «Oleas» gård. Olea valgte å dra fra Elset, men mulighetene var noe begrenset da hun ikke hadde noen utdanning utover grunnskolen. Jeg antar at dette ikke var et uvanlig utdanningsnivå for kvinner på denne tiden, men har ikke greid å finne noen kilder som bekrefter dette. Av Oleas søstre var det 12 år yngre Anna som hadde høyest utdanning. Hun ble lærer. (12)

Slik gikk det til at Olea i 1893 endte opp på Skirbekk gård i Heradsbygda i Elverum kommune for å jobbe som hushjelp. På Skirbekk bodde på daværende tidspunkt Gunnar Skirbekk, som nylig hadde blitt enkemann, og hans fem barn i alderen 2 til 11 år. Som hushjelp hadde kvinnene begrensede rettigheter og mange arbeidsoppgaver; dette var en jobb som varte fra man stod opp om morgenen til man la seg om kvelden (13).

Den 26. januar 1895, bare litt over et år etter at Olea ankom gården, giftet hun seg med Gunnar. Dette har om mulig vært den opplysningen som har sjokkert meg mest i løpet av hele dette prosjektet, hovedsakelig av to grunner. For det første overrasket det meg at Olea først giftet seg da hun var nærmere 28 år gammel, da jeg trodde det var vanlig å gifte seg tidlig i 1800-tallets Norge. Dette gjorde meg nysgjerrig: Var Olea et unntak, eller var gjennomsnittsalderen ved giftermål i Norge høyere enn jeg hadde antatt? På Statistisk Sentralbyrås nettsider fant jeg statistikk over gjennomsnittsalderen ved giftermål i femårsperioder fra 1851 til 2005. For perioden 1891-1895 finner jeg at gjennomsnittlig alder ved giftermål var 26,4 år for kvinner som ikke hadde vært gift tidligere. (14) Altså noe yngre enn det Olea var, men ikke mye. Jeg hadde forventet at gjennomsnittsalderen for kvinner som ikke hadde vært gift før lå på nærmere 21 år, så dette fikk meg til å undre over hvorfor den reelle gjennomsnittsalderen var betydelig høyere enn mine forventninger. En viktig faktor her kan ha vært at mange kvinner, som Olea, først hjalp til hjemme og deretter jobbet som hushjelp. En annen faktor kan ha vært et ønske om i større

grad å være økonomisk trygge i ekteskapet, altså at en helst giftet seg med en mann som enten hadde overtatt gården eller hadde en fast jobb med inntekter nok til å forsørge familien.

Det andre som overrasket meg med dette bryllupet var hvem som stod brudgom. Gunnar Skirbekk er min tippoldefar, så det overrasket meg ikke at han og Olea giftet seg. Det som derimot overrasket meg var det faktum at Olea først kom til Skirbekk gård som hushjelp, og da altså giftet seg med arbeidsgiveren sin. Jeg strever med å akseptere og forstå at deres opprinnelig arbeidsrelasjon førte til giftermål. Etter å ha reflektert en del rundt dette har jeg kommet fram til to hovedfaktorer som kan ha ført til dette giftermålet. Den første er kjærlighet, altså at Gunnar og Olea var rukket å bli reelt glade i hverandre i tiden hun jobbet der. Den andre er at det var praktisk for dem begge. Gunnar hadde aleneomsorg for fem unger, og var med sitt politiske engasjement avhengig av at noen andre kunne ta på seg barnepass. Olea var 27, snart 28, ugift og barnløs. Hun hadde få politiske rettigheter, og ingen utdanning utover grunnskolen. Ved å gifte seg med Gunnar, som var gårdseier, var hun sikret en stabil og trygg tilværelse ut livet. Hvilke av disse faktorene som var mest avgjørende, eller om det var andre faktorer som spilte inn, er umulig for oss å avgjøre med sikkerhet.

Min farfar fortalte om «ein gong då mor, Valborg, åja seg over Sigurd [farfars storebror] og meg som var litt bråkete, skal Olea ha sagt: 'Je har aldri hatt så få. Je bynte med fem.'». Og det gjorde hun jo, da Gunnar alt hadde fem barn fra første ekteskap. Men det betød ikke at hun ikke fikk egne barn. Allerede i september 1895 føder Olea sin førstefødte, sønnen Joar. Over en periode på 18 år, fra hun er 28 år i 1895 til hun er 46 år gammel i 1913, får hun totalt åtte barn (inkludert Joar). Alle var ved god helse, og ingen døde unge (15). Jeg undret meg over hvorfor hun hadde valgt å få så mange barn, og det også lenge etter at hun hadde passert 40. Var det fordi hun ikke forventet at alle ville overleve? Olea kom selv fra en søskenflokk på åtte der to hadde dødd før de fylte 18 år. Men satte hun ikke egen og barnets helse mer i fare ved å få barn i en alder av 46 år? Selv i dag er svangerskap etter fylte 40 år forbundet med større risiko for at noe skal gå galt. Var hun bare veldig glad i barn? Mulighetene virket uendelige, før jeg innså at hun vel ikke egentlig hadde et valg, slik vi tenker det i dag. Hun kunne selvfølgelig avstått fra å ha samleie fram til hun var forbi fertil alder, men utover det hadde hun få muligheter til å hindre en graviditet. I «Legene og samfunnet» står det at moderne prevensjonsmidler som kondom og pessar ikke hadde stor utbredelse i Norge før 1930. (16) Dette skyldes at det var lite informasjon om prevensjon, og at en del kristne anså bruk av prevensjonsmidler som moralsk forkastelig. Forfatterne av boka er anerkjente fagfolk innen sine felt, deriblant medisinsk historie, og dette er derfor en troverdig kilde. Olea hadde altså ikke tilgang på prevensjonsmidler som kunne hjulpet henne å få færre barn. Straffeloven av 22. mai 1902 sier at en kvinne som «(...) ved fordrivende Midler, eller paa anden Maade retsstridig dræber det Foster, hvormed hun er svanger, eller medvirker hertil, straffes (...) med Fængsel indtil 3 Aar.» (17)

Olea hadde altså heller ikke mulighet til å avbryte noen av sine svangerskap uten å begå en kriminell handling. Kvinners rett til selvbestemt abort ble ikke en kampsak før Katti Anker Møller argumenterte for dette i et avisinnlegg i starten av 1913. Da var Olea alt gravid med det som skulle bli hennes åttende, og siste, barn. Først i 1978 ble selvbestemt abort innført i Norge. (18) På gården hadde Olea mye ansvar, ikke bare for den stadig voksende ungeflokk, men også for selve gårdsdriften, da Gunnar hadde mange verv utenom gården. I perioden fra 1893 til 1895 var han ordfører for Venstre i Elverum, i tillegg til at han satt i heradstyret, som var kommunestyret i Elverum, fra 1887 til 1919. Fra Skirbekk gård til Elverum sentrum var det 7-8 km, så Gunnar må ha vært ganske mye borte. Oleas situasjon var ikke unik; mange andre kvinner ble sittende med mye ansvar da mennene deres enten dro på lofotfiske eller, som Gunnar, engasjerte seg

politisk. Gunnar var med å arrangere årlige 1. mai-tog fra og med 1894 (19). Jeg har ikke funnet noen kilder der det eksplisitt står at Olea engasjerte seg i dette arrangementet, men fanen fra 1. mai-toget i 1896, som i dag står utstilt på Glomdalsmuseet, indikerer at dette var en sak som engasjerte henne (se bildet). Denne fanen er det Olea som har laget, og slagordet lyder «Retfærd og bröd!», og er den tidligste kilden til Oleas politiske og sosiale engasjement.

Olea og kvinner i politikken

Olea hadde mang verv også utenom gården. I forbindelse med at Olea fylte 60 år ble det trykket en notis i Østlendingen, der følgende sto: «(...) Fru Skirbekk har vært medlem av vergerådet (20), fattigtilsyn, fabrikktilsyn m.m. og har arbeidet interessert for avholdssaken, målsaken, husfliden og andre spørsmål som er oppe i tiden. (...)» (21) Farfar bekreftet dette, og kunne legge til at Olea også satt i styret for et gamlehjem og i styret for en husholdskole. I følge norgeshistorie.no, en nettside utviklet av Universitetet i Oslo, ble kvinner først valgbare til skolestyrer i 1889 (22). At Olea hadde mulighet til å sitte i et skolestyre, riktignok for en husholdskole, var altså en relativt nyvunnet rettighet for kvinner. Da det kommunale vergerådet, som Olea altså var medlem av, ble opprettet i 1896 ble det samtidig vedtatt at det blant medlemmene skulle være en eller to kvinner. Dette vitner om et samfunn i endring, der aksepten for kvinner i det offentlige rom gradvis økte. Jeg kunne likevel ikke unngå å legge merke til at vergerådet og husholdskolestyret, samt mange av Oleas andre verv, i grunnen alle var omsorgsstillinger. Hvorfor var det slik? Kanskje var det lettest å akseptere kvinnes inntreden i det offentlig omsorgsarbeidet, da kvinner allerede var tett forbundet med omsorg for andre (eksempelvis var det tradisjonelt kvinnene som passet ungene og stelte de eldre i familien). Kampen for at kvinner og menn skulle ha like muligheter ble ikke vunnet over natta, og man kan stille spørsmål ved hvorvidt denne kampen i det hele tatt er vunnet. Kvinnes deltagelse i vergeråd, skolestyrer og lignende var små, men viktige, skritt på veien mot et bedre og mer inkluderende norsk samfunn.

Det folkelige engasjementet i Norge økte utover 1800-tallet, hvilket førte til framveksten av en rekke nye foreninger og organisasjoner som ble en viktig drivkraft for samfunnsutviklingen. Målsaken og avholdssaken, som Olea engasjerte seg i, var blant sakene som var aktuelle i tiden. Foreningene har fått fellesbetegnelsen motkulturer, da de oppsto som reaksjoner mot samfunnet og styresmaktene. Målsaken var i stor grad en frigjøringskamp og et forsøk på å bidra til å skape en egen norsk identitet. Det var ikke nok å forsøke å frigjøre seg fra den politiske unionen med Sverige, mente de som støttet målsaken, man måtte også forsøke å frigjøre Norge fra den språklige unionen med Danmark. Da trengte man et eget norsk skriftspråk.(23) Farfar forteller at Gunnar var med å starte Elverum mållag, og at Olea også var med i denne foreningen. Alle foreningene som blomstret opp på 1800-tallet hadde det til felles at de utgjorde en arena der kvinner, og menn, kunne delta i styret, møter og diskusjoner. På den måten fikk de både erfaring om organisasjonsdrift og politikk, samt makt til å påvirke samfunnet de levde i. Slik kunne også Olea engasjere seg i samfunnet rundt seg, selv om hun ikke hadde samme mulighet som sin mann til å gjøre dette gjennom partipolitikken. Olea engasjerte seg også for avholdssaken, og det var hun ikke alene om.

Høyt alkoholforbruk var et alvorlig problem, og det er godt mulig at Olea hadde sett noe av problematikken med egne øyne. Stortinget vedtok i 1894 at kvinner skulle få alminnelig stemmerett på lik linje med menn i lokale avstemninger om brennevin (24). Dette var avstemninger kun for kvinner og menn som bodde i byene. Olea, som bodde på bygda, fikk altså ikke stemt, men ut fra hennes engasjement i avholdssaken er det ingen tvil om hva hun ville ha

stemt hadde hun hatt muligheten. Tross i at det var begrenset hvilke kvinner som fikk muligheten til å delta i avstemningen, var kvinnes deltakelse i brennevinsavstemningene et viktig og stort skritt på veien mot kvinners stemmerett.

Unionsoppløsning

Etter en periode med politiske uroligheter, konkluderte Stortinget den 7. juni 1905 med at den svensk-norske unionen var oppløst. For å overbevise svenskene om at denne beslutningen hadde støtte i det norske folk, besluttet Stortinget den 27. juli 1905 at folket, som på daværende tidspunkt var ekvivalent med mennene, skulle stemme over hvorvidt unionen med Sverige skulle oppløses. Fredrikke Marie Qvam, lederen for Landskvinnestemmerettsforeningen (LKSF), sendte et telegram til Stortinget og ba om at også kvinnene skulle få delta. Men svaret fra Stortinget var nei. I følge store norske leksikon var en av årsakene at avstemningen hastet, og det ville forsinke prosessen dersom kvinnene skulle stemme siden de ikke sto oppført i valgmannstallet da de ikke hadde statsborgerlig stemmerett. Allmenn stemmerett for menn hadde blitt innført i 1898, så alle menn, men ingen kvinner, kunne delta i folkeavstemningen. Avstemningen ble, med rette, omtalt som en «mandfolkavstemning» snarere enn en folkeavstemning. (25) (26) Var ikke også kvinnene en del av denne, snart selvstendige, nasjonen? Det er her viktig å huske at det ikke bare var kvinner, men også menn, som lot seg provosere, og det kom forslag fra individer av begge kjønn om at kvinnene skulle samle inn egne underskrifter for å vise sin støtte til unionsoppløsningen. LKSF, hjulpet av kvinner over hele landet, satte derfor i gang en underskriftskampanje den 2. august. Den offisielle (mann)folkeavstemningen ble holdt 13. august, og den 22. august kunne LKSF overrekke statsministeren og stortingspresidenten nesten 280 000 kvinneunderskrifter til støtte for unionsoppløsningen. Til sammenligning stemte i underkant av 370 000 menn i den offisielle folkeavstemningen. Denne underskriftskampanjen er den første primærkilden jeg har funnet som viser at Olea var engasjert politisk også utover fanemaling. Hennes underskrift er øverst til venstre, og lillesøsteren Anna Elset har signert nederst til høyre. (27)

Disse snirklete blekkbokstavene forteller mye om Olea. For det første vet vi nå at hun var for unionsoppløsningen, men sett i sammenheng med stemmene i både den offentlige folkeavstemningen og kvinnes underskriftskampanje var ikke dette særlig overraskende. Det interessante er heller det at hun faktisk skrev under på underskriftskampanjen. Å skrive under på underskriftskampanjen var på mange måter det samme som å si at ens egen mening hadde like stor verdi som alle andres, også menns, meninger. Norske kvinner hadde greid å bevise at de kunne handle som selvstendige politiske vesener, på lik linje med nasjonens menn. Kvinnes underskriftskampanje i 1905 ble en milepæl i norske kvinners kamp for stemmerett.

Min oldefar Håvard, en av Oleas sønner, skrev i heftet «Ætt og Odel» som utkom i 1927 at «ho [Olea] har nasjonale og sociale interesser i samme leie som mannen [Gunnar].» Gunnar var venstremann, og vi kan derfor anta at Olea var enig i mye av Venstres politikk. Det er derfor av interesse at Venstre programfestet stemmerett for kvinner i 1905 28, da dette styrker teorien om at Olea, og også Gunnar, var for kvinners stemmerett. Det skulle likevel ta hele åtte år før allmenn stemmerett, stemmerett for alle myndige menn og kvinner over 25 år, ble innført i 1913. Dette er også året da Olea fødte sitt åttende, og siste, barn. For i overkant av 102 år siden, i 1915, kunne Olea endelig legge sin stemme i valgurnen ved sitt aller første stortingsvalg.

Etterord

Oleas liv etter 1915 var relativt rolig, med unntak av to større familiekonflikter. Den første kom da Gunnar Skirbekk døde i 1934. De fire av Gunnars fem barn fra første ekteskap som fortsatt var i live hadde alle utvandret til Amerika, og Oleas eldste sønn Joar hadde utdannet seg til agronom, antagelig i den tro at han en dag ville arve gården. Liv Eli bekrefter denne historien. Ved Gunnars død vendte odelsgutten Hans, Gunnars eldste sønn, tilbake fra Amerika, og tok over gården. Olea «hørte med» gården, siden hun var Gunnars enke. Dette medførte at Hans pliktet å ta vare på Olea og gi henne lommepenger da han overtok gården. Dette gjorde Hans også, men hun var tross alt ikke hans mor og han var ikke hennes sønn, så dette var nok litt rart for dem begge. En tid etter Gunnars død flyttet Olea fra Skirbekk og bodde i sine resterende år hos noen av sine biologiske barn.

Den andre konflikten oppsto under 2. verdenskrig. Olea var da over 70 år gammel, og stilte seg forholdsvis nøytral til krigen. Derimot hadde hun barn på begge sider. Farfar forteller at stemningen dem imellom var så dårlig at Olea måtte feire sin 75-årsdag, i 1942, to ganger, en gang med hver side. Etter krigen bedret familierelasjonene seg. På slutten slet Olea med diabetes og dårlig syn, og den 3. september 1954 dør hun, 87 år gammel.(29) (30)

I denne oppgaven har jeg blitt bedre kjent med min tippoldemor Olea, som jeg knapt visste noe om fra før, og fått en bedre forståelse av hvordan det var å være kvinne i Norge på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet. Mange store og viktige kvinnekamper, deriblant retten til fri abort, ble utkjempet etter Oleas tid. Men stemmerettskampen, en av de aller viktigste og mest grunnleggende kvinnekampene, ble utkjempet og vunnet i løpet av Oleas politisk aktive periode. Vi har fortsatt en vei å gå for å bli likestilte her i Norge, slik blant annet «Me too»-kampanjen tydelig har vist, men jeg er evig takknemlig for alle de kvinnene, og mennene, som gjennom sin lange kamp gjorde at også jeg ved fjorårets stortingsvalg fikk legge min stemme i valgurnen.

Kildeliste

Folketælling for Kongeriget Norge den 31te December 1875, Våler Prestegjeld. Hentet fra <https://media.digitalarkivet.no/view/52072/787?indexing>

Gunnar Skirbekk (farfar), samtaler om Olea

Hagemann, Gro (25. november 2015). *Kvinnenes vei til stemmerett*. Hentet 17. mars 2018 fra <http://www.norgeshistorie.no/industrialisering-og-demokrati/artikler/1510-kvinnenes-vei-til-stemmerett.html>

Homlang, Nordås, Heimly og Tveite (mars 1998). *Kvinner og odel*. Hentet 14. mars fra <https://jurk.no/wp-content/uploads/2016/06/Kvinner-og-odel.pdf>

Landbruks og matdepartementet (10. oktober 2017). *Odel*. Hentet 14. mars 2018 fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/mat-fiske-og-landbruk/landbrukseiendommer/innsikt/odel/id2482549/>

Larsen, Øivind m.fl. (1986). *Legene og samfunnet*. Utgitt av den norske legeföreningen.

Liv Eli Brynhildsvoll, samtale om Olea

Lønnå, Elisabeth. (2017, 13. juni). *Abortkampen* i Store norske leksikon. Hentet 14. mars 2018 fra <https://snl.no/abortkampen>

Lønnå, Elisabeth. (2017, 16. mars). *Stemmerett for kvinner i Norge* i Store norske leksikon. Hentet 19. mars 2018 fra https://snl.no/stemmerett_for_kvinner_i_Norge

Lønnå, Elisabeth. (2017, 28. november). *Kvinnens rettigheter i Norge fra 1814 til 1913* i Store norske leksikon. Hentet 20. mars 2018 fra https://snl.no/Kvinnens_rettigheter_i_Norge_fra_1814_til_1913

Lønnå, Elisabeth. (2017, 28. november). *Kvinnens rettigheter i Norge fra 1913 til 1940* i Store norske leksikon. Hentet 21. mars 2018 fra https://snl.no/Kvinnens_rettigheter_i_Norge_fra_1913_til_1940

Lønnå, Elisabeth. (2017, 9. mai). *Kvinnenes underskriftskampanje i 1905* i Store norske leksikon. Hentet 12. mars 2018 fra https://snl.no/Kvinnenes_underskriftskampanje_i_1905

Madsen m.fl. (2013). *Perspektiver. Historie Vg2 og Vg3*. Gyldendal norsk forlag, 1. utgave, 3. opplag 2014

Ministerialbok for Våler Prestegjeld 1879-1893, oversikt over døde og begravede 1889. Hentet 11. mars 2018 fra <https://media.digitalarkivet.no/view/5010/64>

Ministerialbok for Våler Prestegjeld 1879-1893, oversikt over døde og begravede 1884. Hentet 11. mars 2018 fra <https://media.digitalarkivet.no/view/5010/51>

Ministerialbok for Våler Prestegjeld 1879-1893, oversikt over utflyttede 1893. Hentet 12. mars 2018 fra <https://media.digitalarkivet.no/view/5010/95?indexing>

Ministerialbok for Våler Prestegjeld 1879-1893, oversikt over utflyttede 1887. Hentet 12. mars 2018 fra <https://media.digitalarkivet.no/view/5010/90?indexing>

Ministerialbok for Våler Prestegjeld, 1879-1911, oversikt over konfirmerte 1882. Hentet 10. mars 2018 fra <https://media.digitalarkivet.no/view/5010/51>

Ministerialbok for Våler Prestegjeld, 1887-1905, oversikt over viede 1893. Hentet 10. mars 2018 fra <https://media.digitalarkivet.no/view/3584/171?indexing>

Nissen, Hans (6. mars 2017). *Vergerådsloven*. Hentet 18. mars 2018 fra <https://ndla.no/nb/node/157702?fag=52253>

Sejersted, Francis. (2017, 20. januar). *Unionsoppløsningen i 1905* i Store norske leksikon. Hentet 20. mars 2018 fra https://snl.no/Unionsoppløsningen_i_1905

Skirbekk, Håvard (1927). *Ætt og Odel*. Hamar.

Skirbekk, Håvard (1975). *Elset i Våler – ei slektsbok*. Hamar: Elverum trykk.

Skirbekk, Håvard. *Til mor på 80-årsdagen* (en sang). Privat kilde.

Solberg, Ola (1963). *Ett liv i strid for demokratisk framgang. Gunnar Skirbekk, 1859-1934*. i Årbok for Glåmdalen 1963.

Statistisk sentralbyrå (SSB). *Gjennomsnittsalder ved giftermål*. Hentet 20. mars 2018 fra <http://www.ssb.no/a/histstat/tabeller/3-26.html>

Syse, Aslak (1993). *Abortloven – juss og verdier*. Oslo: Notam Gyldendal AS

Underskrifter fra Elverum, kvinnenes underskriftskampanje 1905. Hentet 12. mars 2018 fra https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/storningsarkivet/kvinnestemmerett_1905_aksjonen/hedemars-aksjonen/elverum.pdf

Underskriftsaksjonen i 1905 på Stortingets nettsider. Hentet 12. mars 2018 fra <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Historikk/Kvinnestemmerett/underskriftsaksjonen1905/>

Østlendingen, 15. mars 1927. *Nytt fra fylket – 60 år*.

Sluttnoter

- 1 Skirbekk, Håvard. *Elset i Våler – ei slektsbok*
- 2 Folketælling for Kongeriget Norge den 31te December 1875, Våler Prestegjeld.
- 3 Skirbekk, Håvard. *Til mor på 80-årsdagen*
- 4 Ministerialbok for Våler Prestegjeld, 1879-1911, oversikt over konfirmerte 1882
- 5 Ministerialbok for Våler Prestegjelde, 1879-1893, oversikt over døde og begravede 1884
- 6 Ministerialbok for Våler Prestegjeld, 1879-1893, oversikt over utflyttede 1887
- 7 Skirbekk, Håvard. *Elset i Våler – ei slektsbok*
- 8 Skirbekk, Håvard. *Elset i Våler – ei slektsbok*
- 9 Ministerialbok for Våler Prestegjeld, 1879-1893, oversikt over døde og begravede 1889
- 10 Ministerialbok for Våler Prestegjeld, 1887-1905, oversikt over viede 1893
- 11 <https://www.regjeringen.no>, hentet 10. mars 2018
- 12 Skirbekk, Håvard. *Elset i Våler – ei slektsbok*
- 13 <http://www.norghistorie.no/industrialisering-og-demokrati/artikler/1510-kvinnernes-vei-til-stemmerett.html>
- 14 Statistisk sentralbyrå (SSB)
- 15 Skirbekk, Håvard. *Elset i Våler – ei slektsbok*
- 16 Larsen m.fl. *Legene og samfunnet*
- 17 Syse, Aslak. *Abortloven – juss og verdier*
- 18 <https://snl.no/aborkampen>
- 19 Solberg, Ola i Årbok fra Glåmdalen 1963.
- 20 Tidligere versjon av barnevernet. Har blitt kritisert for sin håndtering av bl.a. taterbarna. <https://ndla.no/nb/node/157702?fag=52253>
- 21 Østlendingen, 15. mars 1927
- 22 <http://www.norghistorie.no/industrialisering-og-demokrati/artikler/1510-kvinnernes-vei-til-stemmerett.html>
- 23 Madsen m.fl. *Perspektiver*
- 24 <http://www.norghistorie.no/industrialisering-og-demokrati/artikler/1510-kvinnernes-vei-til-stemmerett.html>
- 25 https://snl.no/Kvinnernes_underskriftskampanje_i_1905
- 26 https://snl.no/Unionsoppløsningen_i_1905
- 27 Underskrifter fra Elverum, kvinnernes underskriftskampanje 1905
- 28 https://snl.no/Kvinneres_rettigheter_i_Norge_fra_1814_til_1913
- 29 Skirbekk, Håvard. *Elset i Våler – ei slektsbok*
- 30 Farfar